

Învățămîntul superior într-o țară bilingvă: cazul Finlandei

OLLE ANCKAR

Concentrîndu-se asupra cazului Universității Åbo Akademi, o instituție de învățămînt superior de limbă suedeză din Finlanda bilingvă, acest articol analizează problemele funcționării instituțiilor de învățămînt superior în două sau trei limbi, într-o țară unde 11% din populație vorbește suedeza, iar 89% finlandeza, un mare număr de persoane fiind bilingve. Finlanda posedă două universități monolingve de limbă suedeză, plus o școală superioară monolingvă, inclusă în Universitatea bilingvă Helsinki. Mai mult, cinci alte instituții, dintre care patru sînt înalt specializate, sînt bilingve. Restul instituțiilor de învățămînt superior sînt monolingve, cu predare în finlandeză. În majoritatea instituțiilor de învățămînt superior din Finlanda sînt oferite din ce în ce mai frecvent programe în limba engleză. Instituțiile cu predare în limba suedeză cooperează între ele în scopul oferirii de programe de curs cu un grad de complexitate mai ridicat. La rîndul lor, cele trei universități din orașul Turku, unde se află și sediul Universității Åbo Akademi, cooperează în vederea oferirii unor programe comune care pretind ca studenții să lucreze în suedeză, finlandeză și engleză. Cu toate că în Finlanda multilingvismul funcționează bine, cu minime fricțiuni, concluzia autorului este că universitatea monolingvă reprezintă, în limitele posibilului, cadrul cel mai adecvat de protecție a drepturilor lingvistice ale minorităților.

Introducere

Se pune întrebarea cum poate fi organizat învățămîntul superior într-o țară bilingvă cum este Finlanda, care are două limbi naționale. Modelul finlandez s-a dezvoltat pe parcursul unei lungi perioade de timp și a avut drept rezultat o soluție mixtă, care include atît universități monolingve, cu limba de predare suedeză sau finlandeză, cît și universități bilingve. Finlanda poate fi considerată o țară unică, beneficiind de soluții unice pentru învățămîntul superior. Cu toate acestea, cazul

Finlandei demonstrează că este posibil, chiar și într-o țară mică, unde trăiește o populație minoritară puțin numeroasă, să se mențină o universitate de un nivel înalt cu predarea în limba minorității respective.

Din multe puncte de vedere, este important pentru o minoritate să dispună de universitatea sa proprie. Aceasta este necesară pentru acoperirea nevoilor educaționale ale populației minoritare, dar și ca simbol și garanție a dăinuirii culturii minoritare.

Se susține adesea că o universitate independentă a minorității constituie o alternativă prea costisitoare în comparație cu costurile unei universități bilingve. Dacă se garantează unui grup minoritar accesul la aceeași proporție din bugetul național cu procentul său din populația țării, respectiva minoritate și-ar putea permite să aibă o universitate proprie. Pe de altă parte, nu este mai puțin adevărat că există și domenii de cercetare deosebit de costisitoare, între ele științele medicale și tehnologice. În cazul Finlandei, învățământul superior destinat minorităților este asigurat, în aceste domenii care necesită fonduri substanțiale, în cadrul universităților bilingve. În context, o aceeași infrastructură tehnică va fi utilizată de ambele grupuri lingvistice. Ca urmare, învățământul superior și cercetarea din domeniile inovative, vaste și costisitoare, se asigură în colaborare cu universitățile grupului majoritar local, prin utilizarea unei infrastructuri comune.

Finlanda — o țară constituțional bilingvă

Finlanda este o țară bilingvă încă din Evul Mediu. Populația vorbitoare de suedeză s-a concentrat de-a lungul litoralului și în insulele presărate între Finlanda și Suedia, în partea de nord a Mării Baltice.

Populația vorbitoare de finlandeză cuprinde întreaga țară, inclusiv regiunile de coastă. Cele două grupuri lingvistice coexistă dintotdeauna.

Din zorii istoriei și pînă în 1809, Finlanda a fost parte a Regatului Suediei. În Finlanda, suedeza era limba administrației, a învățămîntului și culturii, dar și limba vorbită de oamenii cultivați. Din 1809 și pînă în 1917, Finlanda a făcut parte din Imperiul Rus, beneficiind de o independență limitată. Începînd din 1850, limba finlandeză a dobîndit un loc tot mai important, odată cu ascensiunea naționalismului. Către 1900, ea ajunsese să dețină o pondere comparabilă cu a suedezei, atît în cultură, cît și în administrație și industrie.

În 1917, Finlanda a devenit independentă. Constituția Finlandei a recunoscut caracterul bilingv al țării, consacrînd egalitatea celor două limbi naționale. La momentul respectiv, minoritatea suedeză reprezenta circa 11 la sută din totalul populației. În Finlanda, orice cetățean are dreptul să-și folosească limba maternă în viața de toate zilele, în justiție și în toate relațiile cu autoritățile. Orașele și municipalitățile sînt fie monolingve (finlandeze sau suedeze), fie bilingve, în funcție de compoziția lingvistică a populației. În orașele și municipalitățile bilingve (acelea

în care procentul populației minoritare atinge cel puțin 8 la sută sau un minim de 3.000 de persoane, chiar dacă aceasta înseamnă mai puțin de 8 la sută), orice cetățean are dreptul de a beneficia de educație (de la grădiniță pînă la liceu), asistență socială și medicală în propria sa limbă. Există cerința ca fiecare funcționar să fie capabil de a comunica în ambele limbi naționale. Afișajul stradal trebuie să fie bilingv. Cea de-a doua limbă națională este subiect facultativ de studiu începînd cu clasa a treia primară și devine materie obligatorie începînd din clasa a cincea. Toți cei care doresc să obțină o diplomă de bacalaureat trebuie să susțină examene și în cealaltă limbă națională. Se pretinde tuturor licențiaților universitari să aibă capacitatea de a scrie și vorbi (în) ambele limbi naționale.

Actualmente, populația totală a Finlandei este de 5,1 milioane. Comunitatea celor care vorbesc limba suedeză numără aproximativ 300.000 persoane, adică 6 la sută. Numeroase persoane sînt bilingve, îndeosebi în sînul familiilor mixte. Pentru populația care vorbește finlandeza, suedeza este importantă și în afara Finlandei. Relațiile cu Suedia și cu celelalte state nordice sînt strînse și amicale. Cu excepția finlandezei și a islandezei, toate celelalte limbi nordice sînt înrudite și ușor de înțeles pentru orice scandinav. Cetățenii nordici sînt scutiți de vize pentru a călători în Scandinavia, iar piața muncii este liberă și comună de decenii întregi. Un mare număr de finlandezi trăiesc în Suedia. Ei au emigrat mai ales între anii '60 și '70, atrași de condițiile favorabile de muncă oferite de această țară.

Persoanele aparținînd minorității de limbă suedeză se consideră finlandezi, nu suedezi. Ei se aseamănă finlandezilor, se comportă ca finlandezi și gîndesc ca finlandezi. Singura diferență este aceea că prima lor limbă este suedeza. Majoritatea vorbitorilor de suedeză se simt în largul lor vorbind finlandeza. În prezent, relațiile dintre cele două grupuri lingvistice sînt prietenoase și apropiate. Căsătoriile mixte sînt un fenomen comun, iar în majoritatea cazurilor copiii proveniți din sînul lor sînt pe de-a întregul bilingvi. Mai cu seamă după cel de-al doilea război mondial, cînd ambele grupuri lingvistice au luptat umăr la umăr împotriva Uniunii Sovietice, orice umbră de rivalitate a dispărut. Marea majoritate a vorbitorilor de limbă finlandeză consideră limba suedeză și pe vorbitorii de suedeză ca parte importantă a societății finlandeze.

Universitățile monolingve și bilingve în Finlanda

Actualmente există douăzeci de universități în Finlanda, marea majoritate cu statut de universitate de stat. Universitatea Åbo Akademi, ultima universitate privată, s-a văzut etatizată în 1981. Zece dintre universități sînt complete. Ele sînt distribuite pe întreg teritoriul țării. Există apoi trei universități de tehnologie, trei școli superioare de economie și finanțe de nivel universitar, o academie de arte plastice, o universitate de artă și design, o academie de teatru și Academia Sibelius.

În ceea ce privește universitățile, două dintre ele sînt monolingve, cu predare în suedeză. Suedeza este limba de predare și evaluare la Åbo Akademi din Turku (Åbo) și la Școala Superioară Suedeză de Economie și Finanțe din Helsinki. Finlandeza și suedeza sînt limbile de predare și evaluare în universitățile bilingve, între care Universitatea Helsinki, Universitatea Tehnologică Helsinki, Academia de Arte Plastice, Universitatea de Artă și Design și Academia de Teatru, situate toate la Helsinki. Suedeza este singura limbă de predare la Școala Superioară Suedeză de Asistență Socială și Administrație Locală, depinzînd de Universitatea Helsinki. În toate celelalte universități, limba de predare este finlandeza. (vezi tabelele 1,2,3).

Tabel 1. Universitățile din Finlanda

Universitatea	Număr de studenți	Studenți vorbitori de finlandeză (procentaj)	
Universități suedeze	Åbo Akademi	7.000	18,8
	Școala Suedeză de Economie și Finanțe	1.900	15
	Școala Suedeză de Asistență Socială și Administrație Locală (depinzînd de Universitatea Helsinki)	500	20
Universități Bilingve	Universitatea	Numărul studenților de limbă suedeză	% din total
	Universitatea din Helsinki	1.600	6
	Universitatea Tehnologică Helsinki	770	6
	Academia de Teatru (cu secție suedeză)	26	1
	Universitatea de Arte Plastice	19	1
	Academia de Artă și Design	25	2
	Academia Sibelius	64	5
Universități finlandeze	12 Universități, din care 8 complete, 2 Școli Superioare de Economie și Finanțe, iar 2 sînt Universități de Tehnologie		

Tabel 2. Studenții vorbitori de suedeză raportat la numărul total de studenți din Finlanda în 1995

	Numărul total al studenților		Procent
	finlandezi	studenți de limbă suedeză	
Proveniți din licee	33.853	1.920	5,7
Studenți ai universităților	133.171	9.636	7,2
Studenți noi	18.261	1.340	7,3

Tabel 3. Studenții de limbă suedeză licențiați ai universităților finlandeze în anul 1995 (în procente)

Universitatea	Procentaj
Åbo Akademi	51%
Școala Superioară Suedeză de Economie și Finanțe	19%
Universitatea Helsinki (inclusiv Școala Suedeză de Asistență Socială și Administrație Locală)	19%
Universitatea Tehnologică Helsinki	5%
Universitatea Vaasa	1%
Universitatea Turku	1%
Academia Sibelius	1%
Altele	3%

Este la latitudinea universităților să decidă asupra predării în orice altă limbă decât limba de predare obișnuită. Ca urmare, orice universitate are dreptul să adopte predarea în limba engleză sau în orice altă limbă internațională. Ponderea acestei alternative este în creștere, ca urmare a sporirii numărului de programe universitare la care participă universitățile finlandeze.

Misiunea universităților în domeniul minoritar

Legea Universităților prevede că universitățile cu predare în limba suedeză, Åbo Akademi și Școala Superioară Suedeză de Economie și Finanțe, Universitatea bilingvă Helsinki, precum și cele trei universități specializate în muzică, artă și teatru, au obligația să asigure școlarizarea unui număr suficient de vorbitori de suedeză pentru acoperirea necesarului din societate.

Legea Universităților tratează separat două universități, Universitatea Åbo Akademi și Universitatea Helsinki. Celei dintâi i se atribuie o misiune specială și anume aceea de a acoperi necesarul de învățământ superior și cercetare pentru populația de limbă suedeză și de a asigura condițiile necesare funcționării bilingve a statului. În consecință, universitățile Åbo Akademi îi revine sarcina de a avea și un număr de studenți de limbă finlandeză care sînt fluenți în suedeză. Acești absolvenți de limbă finlandeză vor fi calificați să răspundă, în diferite arii profesionale, nevoilor populației vorbitoare de suedeză.

Din totalul studenților de la Åbo Akademi, 18% sînt vorbitori de finlandeză, 77% vorbesc suedeză și 5% provin din afara Scandinaviei.

Ca regulă generală, universitățile aplică criteriile de admitere egale pentru toți studenții. Totuși, ținînd cont de voința de a răspunde nevoilor de educație ale fiecărui grup lingvistic, devierea de la acest principiu, în procente limitate, nu este exclusă. De exemplu, Carta Universității Helsinki prevede că la admiterea pentru disciplinele predate exclusiv în suedeză se vor lua măsurile necesare pentru a asigura formarea unui număr suficient de persoane vorbitoare de suedeză pentru acoperirea necesarului la nivel național. Universitatea poate să propună o cotă de înscriere pentru candidații vorbitori de suedeză (chiar dacă aceștia nu au studiat în prealabil limba suedeză ca limbă maternă).

Între Åbo Akademi și catedrele suedeze de la Universitatea Helsinki s-a stabilit o diviziune a muncii: avînd în vedere că Åbo Akademi nu dispune de facultățile de medicină, drept, agricultură și silvicultură, și nu oferă profesorat în domenii cum ar fi geografia și botanica, Universitatea Helsinki are obligația de a asigura locuri la medicină, drept, agricultură și silvicultură și pentru vorbitorii de suedeză, rezervînd, în acest scop, o anumită cotă pentru suedezofoni. Legea Universităților prevede că Universitatea Helsinki are obligația să ofere minimum 27 de catedre cu instruire în limba suedeză în domenii și pentru discipline care se stabilesc printr-un decret separat. Pentru comparație, Åbo Akademi posedă în prezent 104 catedre.

În plus, există o lege specială consacrată învățămîntului superior în limba suedeză. În virtutea acestei legi, s-a creat și un comitet special cuprinzîndu-i pe reprezentanții tuturor universităților cu limbă de predare suedeză sau bilingve. Acest comitet are menirea de a coordona întreaga problematică a învățămîntului superior de limbă suedeză. Rectorul Universității Åbo Akademi deține de drept funcția de președinte al acestui comitet.

Structura administrativă

Suedeză este totodată și limba administrativă a Universității Åbo Akademi și a Școlii Superioare Suedeze de Economie și Finanțe. Ca urmare, toate contactele cu Ministrul Educației și alte autorități de stat, ca și totalitatea documentelor, rapoartelor, avizelor și adeverințelor primite sau emise de universitate trebuie să fie redactate în suedeză. Mai mult, atunci cînd Ministrul Educației sau reprezentanții ai Ministerului Educației vizitează aceste universități, discuțiile vor fi purtate în suedeză.

Limba administrativă a universităților bilingve este finlandeza. Cu toate acestea, oricine are dreptul de a utiliza fie finlandeza, fie suedeză pentru rezolvarea propriilor probleme, ca și pe acela de a primi documente în limba pe care o folosește.

La Universitatea Helsinki membrii Senatului sau ai diferitelor corpuri academice au dreptul de a utiliza, în timpul ședințelor, oricare din cele două limbi, finlandeza sau suedeză. În practică, acest drept este invocat foarte rar, căci de cele

mai multe ori, profesorii de limbă suedeză vorbesc și finlandeza la un nivel corespunzător sau chiar remarcabil.

În cazul Universității Helsinki, regulamentul stipulează funcționarea unui comitet pentru dezvoltarea și coordonarea instruirii în limba suedeză. Universitatea are un rector și doi prorectori. Unul din prorectori trebuie să fie unul din profesorii de la o catedră cu predarea în suedeză, în afara cazului când rectorul însuși este titularul unei astfel de catedre.

Aptitudinile lingvistice cerute — Organizarea studiilor

Una din exigențele care se cer respectate pentru obținerea unui post de profesor la Åbo Akademi este stăpînirea perfectă a limbii suedeze și înțelegerea limbii finlandeze. Se fac unele excepții în cazul profesorilor din străinătate. Stabilirea competenței lingvistice a candidatului, fie în suedeză, fie în finlandeză, este de resortul unic al universității. Anul trecut, s-a admis chiar un profesor de biochimie american, care nu cunoștea nici una din cele două limbi naționale.

La Åbo Akademi funcționează și un comitet lingvistic, abilitat cu testarea competenței în limba suedeză a diferiților candidați. În prezent, circa 20-25 la sută din personalul universității este vorbitor de finlandeză, dar stăpînește perfect și limba suedeză.

Aceste aptitudini lingvistice se pretind și studenților de la Åbo Akademi și, în general, nu se admit excepții nici chiar în cazul studenților străini. Cu toate acestea, unele din cursurile frecventate de aceștia sînt predate și în engleză. Însă toți candidații trebuie să posede o suficientă competență în suedeză pentru a fi ași de a urma cursurile în această limbă. Centrul lingvistic al universității organizează o probă de admitere pentru studenții care provin din învățămîntul de limbă finlandeză. Chiar dacă înțeleg sau vorbesc suedeza, competența respectivilor candidați poate fi apreciată ca insuficientă. După ce un student vorbitor de finlandeză trece acest test de limbă, are dreptul să solicite admiterea pe bază de egalitate cu candidații vorbitori de suedeză.

Opinia generală este că numărul de studenți vorbitori de finlandeză nu trebuie să depășească 25% din numărul total al celor înscriși. Aceasta pentru a preîntîmpina ca studenții să înceapă să comunice exclusiv în limba majorității, finlandeza. Într-un astfel de caz, mediul lingvistic suedez ar avea de suferit. Obiectivul înscrierii studenților vorbitori de limbă suedeză la Åbo Akademi este acela de a le oferi posibilitatea stăpînirii limbii suedeze într-un mediu lingvistic suedez. Pe de altă parte, nu există practica stabilirii de cote.

Toți candidații care trec proba de limbă suedeză trebuie să beneficieze de șanse egale în competiție. După cum am arătat, în prezent proporția vorbitorilor de finlandeză este de 18%, numărul lor nepunînd deci probleme. Dimpotrivă, există posibilitatea admiterii unui număr mai mare de vorbitori de finlandeză.

La Universitatea bilingvă Helsinki, cursurile de bază pot fi ținute în suedeză dacă acest lucru este posibil și dacă grupul de studenți este suficient de mare. În cadrul cursurilor intermediare și avansate, se respectă subiectele propuse de catedrele de limbă suedeză, dacă există un grup suficient de mare de studenți care vorbesc suedeza.

De altminteri, toți studenții se bucură de dreptul de a-și susține examenele și de a fi examinați în limba maternă. Atunci când se înscriu pentru susținerea unui examen, aleg totodată și limba în care doresc să fie examinați. Studenții se mai bucură și de dreptul de a-și folosi propria limbă în redactarea eseurilor sau în cadrul seminariilor. Li se oferă și posibilitatea de a-și alege limba în care vor fi redactate lucrările de diplomă.

Mediul multilingv

În ultimii ani, universitățile din Finlanda au acordat o tot mai accentuată prioritate fenomenului mondializării. Cererea de predare în limbi străine, în special engleză, a sporit brusc. În paralel, a crescut și necesitatea predării în engleză a cursurilor de specialitate. Explicația acestei tendințe rezidă în principal în intensificarea programelor de schimb de studenți. Iată, în cele ce urmează, câteva exemple de organizare a acestui tip de învățământ.

În centrul universitar Turku ființează trei instituții de învățământ superior, Åbo Akademi, Universitatea Turku și Școala Superioară de Finanțe Turku. Toate trei oferă deja o anumită proporție a cursurilor predate în limba engleză. Luate împreună, aceste cursuri sînt reunite sub titulatura de „Universitatea Internațională Turku”. Pentru a face față acestei noi provocări, cele trei universități și-au reunit resursele în scopul de a le asigura studenților accesul la cursurile predate în engleză. Aceste cursuri le sînt deschise și candidaților la diplomă.

De exemplu, Facultatea de Drept din Turku funcționează ca proiect de cooperare al celor trei universități menționate. Acest tip de organizare permite predarea cursurilor în limba engleză, în special în beneficiul studenților care își pregătesc lucrarea de diplomă. Mai mult, Centrul pentru Științele Informaticii din Turku este un exemplu de instituție de doctorat comună. Limba de predare este exclusiv engleza, jumătate din studenți fiind ei înșiși străini. Centrul de Biotehnologie este un centru de informare, un instrument și un proiect de cercetare comună al Åbo Akademi și Universității Turku. Departamentele de predare se află în aceleași localuri cu departamentele de cercetare.

Un proiect nou îl constituie programul comun de tehnologie a informației care se adresează inginerilor, economiștilor și studenților în științe naturale. Studenții înscriși la acest profil studiază în suedeză la Åbo Akademi în primii trei ani, apoi în finlandeză la Universitatea Turku. Studenții vorbitori de finlandeză ai Universității Turku urmează, la rîndul lor, cel puțin un curs în limba suedeză, deoarece programul este administrat de Åbo Akademi. Ministerul Educației nu a conferit Universității Turku dreptul de a forma ingineri. În timpul primilor doi ani ai programului, toți studenții învață împreună, limba de predare fiind engleza. Diplomele le sînt conferite de Åbo Akademi, ei putînd alege limba în care să le fie emise certificatele. Majoritatea profesorilor implicați în acest program sînt titulari ai Universității Turku. În prezent, asistăm la o cerere enormă de specialiști în tehnologia informației. Pentru a răspunde acestor cereri, cele două universități amintite au dezvoltat un model cvasi unic de învățământ multilingv.

Concluzii

Nu există nici o îndoială că soluția cea mai bună pentru un grup lingvistic minoritar este să beneficieze de o universitate proprie, dacă acest lucru este posibil din punct de vedere politic și economic. Însă, datorită diferențelor foarte mari între țări, este imposibil de utilizat metode de evaluare empirice. În numeroase cazuri, o minoritate care nu depășește o jumătate de milion este suficient de importantă pentru a justifica funcționarea unei universități separate. Chiar dacă nu se poate generaliza, experiența finlandeză cel puțin arată că studenții preferă soluția monolingvă. La secțiile unde învățămîntul superior este asigurat de mai multe universități în limba minorității, există un excedent de studenți provenind din rîndurile minorității, raportat la procentul acesteia din totalul populației. La profilele acoperite de universitățile bilingve, numărul de studenți minoritari este prea redus. La profilele pentru care învățămîntul superior este asigurat numai de o singură universitate în limba minoritară, numărul studenților este proporțional raportat la nivelul național (vezi Tabelul 4).

Tabel 4. Studenți vorbitori de suedeză pe profile și ca procentaj din numărul total de studenți din Finlanda în 1995

Profilul	Studenți pe profil/ Totalul studenților din Finlanda	Studenți de limbă suedeză pe profil/ total studenți de limbă suedeză
Științe economice	9,8	22,7
Științe umanistice	16,8	16,6
Științe sociale	10,4	13,9
Tehnologie	20,2	12,9
Științele naturii	14,1	11,6
Pedagogie	9,1	8,5
Drept	3,3	2,9
Medicină	4,7	2,4
Asistență socială	1,7	1,7
Teologie	1,4	1,6
Agricultură și Silvicultură	2,5	1,2
Psihologie	1,2	1,0
Farmacie	1,0	0,7
Muzică	1,1	0,7
Teatru	0,3	0,4
Artă și design	1,3	0,2
Sport	0,5	0,2

O universitate a minorității avînd propriul său buget se poate adapta de o manieră mai flexibilă condițiilor în schimbare, în special în momente de austeritate

OLLE ANCKAR

financiară. Universitățile monolingve, considerate de cultura minoritară ca simboluri importante, pot atrage finanțări externe sub forma donațiilor sau legatelor, provenite în principal de la persoane care aparțin respectivei minorități naționale. În cazul unei instituții bilingve, există întotdeauna, între membrii personalului, o anumită senzație de iritare *vis-à-vis* de grupul minoritar și de revendicările acestuia, îndeosebi în perioadele de restricții bugetare. În asemenea condiții, situația devine critică pentru departamentele destinate grupurilor minoritare. În general, acestea nu pot rivaliza în termenii numărului de studenți și absolvenți și, în consecință, se confruntă cu limitări de resurse. Pe termen lung, universitățile bilingve vor avea dificultăți în îndeplinirea misiunii ce le revine din perspectiva oferirii de servicii grupurilor minoritare. □

Traducere de Smaranda Enache

*

Olle ANCKAR, profesor și prorector al Universității Åbo Akademi din Finlanda, responsabil cu relații externe și dezvoltare universitară. Autor al mai multor studii cu privire la bilingvismul universitar din Finlanda.

Olle Anckar, L'enseignement supérieur dans un pays bilingue: le cas de la Finlande, studiu publicat în **Higher Education in Europe**, revista UNESCO-CEPES, vol. XXV., nr. 4/2000 și preluat cu permisiunea editorilor.